

MINGTEPA QADIMIY YODGORLIGI

Shaxobidinov Obidjon, Anvarbekov Hikmatillo,

Abdullajonov Ahrorbek

Andijon davlat chet tillari instituti talabalari

Qo'chqarova Gavharoy

Andijon davlat chet tillari instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: O'zbekistonning tarixini o'rganishning eng samarali yo'li bu uning qadimiy yodgorliklarini o'rganishdir. Ushbu maqolada « Mingtepa qadimiy yodgorligi » ning kelib chiqish tarixi va olib borilgan tadqiqotlardan xabardor bo'lishingiz mumkin.

Kalit so'zlar: Dovon davlati, Ershi shahri, « samoviy ot », uzumzorlar

Kirish: Andijon viloyati Marhamat shahrining sharqiy qismida, Andijon shahri markazidan 38 km uzoqlikda miloddan avvalgi I-II asrlarga oid Ershi shahri (hozirgi Mingtepa) joylashgan.

Mingtepa yodgorligining tarixi

Ushbu shahar qoldiqlari miloddan avvalgi V-IV va milodning IV asrlarda hukm surgan Dovon davlatining poytaxti bo'lgan Ershi shahrining xarobalaridir. Xitoy yozma manbalarida tilga olingan "Buyuk ipak yo'li" da joylashgan bu mahobatli shahar o'zining hunarmandchiligi, dexqonchiligi va "Samoviy tulporlari" bilan dunyoga mashhur bo'lgan. Farg'ona vodiysi Markaziy Osiyoning eng qadimiy tarixiy va madaniy mintaqalaridan biridir. Yozma manbalarda xususan antik davr mualliflarida Farg'ona vodiysi to'g'risida deyarli ma'lumotlar uchramaydi. Faqatgina ba'zi ma'lumotlar Xitoy yilnomalarida qayd etilib, ularda Farg'ona vodiysida 70 dan ortiq katta-kichik shaharlar mavjudligi aytilib Ershi, Yuchen. Guyshuan (Guyshan) shahri nomlari keltiriladi. Ershida yashovchilar haqida ularning savdo-sotiqda mahoratli ekanliklari aytilgan. Markazi Ershida joylashgan Dovon qishloq xo'jaligi yuqori darajada rivojlangan mamlakat sifatida ta'riflanadi. Ershi yaqinida katta uzumzorlar bo'lgan. Bu yerda o'nlab yillar davomida saqlanishi mumkin bo'lgan sharob tayyorlangan. Bada yetishtirilgan (xitoychada "mu-su" o'ti), asosan Xitoyga eksport qilingan. Ammo qadimgi Dovonliklar uchun asosiy mag'rurlik faqat mahalliy elita tomonidan boshqariladigan mashhur Dovon koni - argamagi bo'lgan. O'rta Osiyoda tadqiqotchilarning taxmin qilishlaricha, otlarning yengil va og'ir qurolli suvoriylar uchun yaroqli bo'lgan turli zotlarini yetishtirish bo'yicha naslchilik ishlari miloddan avvalgi 2 ming yillikdayoq boshlangan. Birinchi mingyillikning dastlabki asrlarida bu faoliyat o'z natijalarini bera boshlagan. Chopqir otlarni yetishtirish bilan o'sha davrda

asosan, Midiya va O'rta Osiyoda shug'ullanganlar, chunki bu yerlarda otlig qo'shin g'ildirakli aravalarning o'rmini egallab, armiyada asosiy bo'linma bo'lib qolgan edi. Xitoyliklar, o'z navbatida, ularni "samoviy otlar" deb hisoblashgan. Kichik Oloyning tog' oralig'idagi vodiylarida Aristey qabilalari yashagan (bu qabilalar oz o'rganilgan), ularning nomi bilan o'rta asrlarda bu tog'li mamlakat Rasht deb nomlangan. Aristey qabilalari ham Farg'onaning janubida yashagan va ushbu mintaqaning boshqa qabilalari bilan aloqalarni yaqindan olib borgan. Vodiy ekonomiyasida qishloq xo'jaligi bilan bir qatorda Dovon davrida ham chorvachilik bilan shug'ullangan. Xitoyliklar miloddan avvalgi 104-yilda 60 ming kishilik armiyasi bilan Ershiga hujum qiladi. Ular nafaqat Dovonga o'z hududlarini kengaytirish, balki "samoviy otlar" ni olish uchun ham qiziqishgan.

Turklar davrida o'rta asrlarda Ershi shahar qo'rg'oni Mingtepa deb o'zgartirilgan. Asta-sekin Mingtepa aholi punkti xarobaga aylandi. Buyuk Ipak yo'lidagi savdo faolligining pasayishi, shuningdek ko'plab bosqinchilik urushlari shaharning tanazzulga uchrashiga sabab bo'ldi. Vaqt o'tishi bilan aholi ko'chib, zamonaviy Andijon o'rnida yangi shaharni barpo etishdi. Xududdagi hozirgacha saqlanib qolgan yetmishdan ortiq qadamjolar, ziyoratgohlardan eng mahobatli (Farg'ona vodiysida ham!) Mingtepa arxeologik yodgorligi hisoblanadi. U Andijon viloyatining sharqiy qismida, hozirgi Marhamat tumanining markazida joylashgan. Bu shahar xarobasi ichki va tashqi qal'alardan iborat bo'lib, ichki qal'aning o'zi 41,2 gektar, tashqi qal'a 300 gektardan ortiq maydonni egallagan mahobatli yodgorlikdir. Ershida "ichki shahar" yaxshi saqlanib qolgan, eng yomoni, tashqi devor zamonaviy Markamat qishlog'ining qurilishi natijasida vayron bo'lgan. Bu tarixiy obida 1939-yildan boshlab arxeolog olimlarning e'tiborini o'ziga tortib kelmoqda. Olimlarning fikricha u xali uzoq yillar o'rganilishga loyiq noyob majmuadir. Ershi shahrining markaziy qismi to'rtburchaklar shaklida. Arxeologik ishlar tufayli aholi punkti xarobalari maydoni 500x800 metrdan 2100x1300 metrgacha kengaytirildi. Qazish ishlari natijalari shuni ko'rsatadiki, 2000 yildan ko'proq vaqt oldin Mingtepa shahri nafaqat ko'chmanchilarning garnizon qal'asi, balki Mingtepa Farg'ona vodiysidagi eng yirik to'laqonli qasr-shahar bo'lgan. Shahar qal'asi asosiy nuqtalarga yo'naltirilgan va 40x40 sm o'lchamdagi katta to'rtburchak g'ishtlardan qurilgan Mingtepa shahar xarobasining salohiyati va bugungacha saqlanib qolgan xolatiga e'tibor qaratsak, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Arxeologiya institutining Xitoy Xalq Respublikasi Ijtimoiy Fanlar Akademiyasi instituti bilan 2012-yildan beri olib borayotgan arxeologik qazishma ishlari natijasi bo'yicha olimlarning xulosasiga ko'ra undagi tepaliklar 64 ta bo'lib hozirgi kunda ellik ikkitasi saqlanib qolgan. Qal'aning ichki qismidagi markaziy tepalikning madaniy qatlami 10 metrdan ortiq. Eng quyi qatlami miloddan avval IV asrga oid. Bu yerda shahar arki bo'lgan tepalik saqlanib qolgan. Mingtepa mudofaa devorining har 38-40 m. masofasida kuzatuv minorasi

o'rnatilib, uning uzunligi 18 metr eni 9 metr, balandligi 5-6 metrga yetadi. Topilmalar: toshyo'lak, ishlab chiqarish korxonasi, har xil o'lchamdagi xumlar, tosh, sopol, suyak qoldiqlari, hatto bir tomonida jangchi va ot, ikkinchi tomoniga ot yoki kiyikka o'xshash hayvon surati tushirilgan sopol parchasi topildi. Shaharning janubiy va g'arbiy darvozalarining o'rni va ularga tutash ko'chalarning o'rinlari aniqlandi. Shuningdek, shaharning mudofaa tizimi o'rganilib, ulardagi minoralar qurilishi bosqichlari haqida ilmiy asoslarga ega bo'lindi. Bu qadimiy mudofaa devorlari yaxshi pishirib tayyorlangan g'isht va paxsalaridan tiklangan bo'lib ming yillar o'tsa ham o'zining sifatini va mahobatini saqlab qolganligi bilan kishini hayratga soladi. Shaharning tuzilishi, mahobati, bu yerda qadimiy hunarmandchilikni yuksak darajada rivojlanganligidan darak beradi. Hunarmandchilikning toshtaroshlik, kulolchilik, to'qimachilik, temirchilik kabi sohalari ancha rivojlanganligi bu yerdan chiqqan moddiy ashyolardan bilish mumkin. Sopollar qo'lda, yopma usulda va kulolchilik charhida tayyorlangan. Sopol idishlar yuksak did bilan nafis etib tayyorlangan bo'lib, ba'zilariga tirnab gul solingan. Topilmalarga tushirilgan rasmlar yuksak mahorat bilan ishlangan.

Hozirda u yerda olib borilayotgan ishlar

Mingtepaning to'rt nuqtasida arxeologik qazishma ishlari olib borildi. Qazishmalar tufayli topilgan osori atiqalar – qurilish qoldiqlari, sopol idishlar, hayvon suyaklari va toshdan yasalgan yorg'uchoqlar, palaxmonlar Mingtepaning haqiqatan ham katta, rivojlangan shahar bo'lganini tasdiqladi. Muhimi shaharning o'z mudofaa devori topilma bo'ldi. Topilgan qurilish qoldiqlari uch bosqichga taalluqli ekani aniqlandi. Birinchi bosqich miloddan avvalgi 3- 2 asrlarga tegishli bo'lib mudofaa devorining faqat paxsadan tiklangan qismi faoliyat ko'rsatgan. 2-3 bosqichlarda kuzatuv minorasi qurilgan. Topilmalar shu qadar noyob bo'ldiki, Mingtepada ochiq osmon ostidagi tarixiy muzeyni tashkil qilish mumkin. Chunki har bir tepalikda xalqimizning shaharsozlik sohasidagi bilimdonligi, yog'och va tosh o'ymakorligi sohaslarida ham o'ziga xosligi, nodir va noyob yer tuprog'iga egaligi ayon bo'ldi.

Xitoylik hamkorlar faoliyatidan habardor bo'lgan ikki guruh xitoylik sayohat ishqibozlari tomosha qilib ketdilar. Agar niyatlarimiz to'liq amalga oshsa, Andijonning Mingtepesi juda ko'p sayyoh guruhlarini hayratga solishi shubhasiz. Mingtepa nasib bo'lsa chinakam ziyoratgoxga aylanadi. Bu yerdan topilgan sopol, tosh va suyak topilmalari uning miloddan avvalgi 3, milodiy 5-asrlar bilan sanalandi. Ochiq osmon ostidagi muzey tashkil qilinishi ham ayni muddao. Xullas, qadim shaharsozlikda Andijonning o'z o'rni, o'z mavqei bo'lgan.

Xulosa

Andijonda turistlar, ayniqsa, xorijlik sayyohlarga taklif etiladigan maskanlar talaygina. Ana shu maskanlarda turizm, ayniqsa, ichki turizmni rivojlantirish, xizmat ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish, sayohatchilar uchun qulayliklar yaratish borasida zarur chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://uza.uz/oz/posts/andijonda-turizm-va-turistik-xizmatlar-eksporti-hajmi-oshmoq>
2. <https://kun.uz/uz/85361358>